

STAVBA V HARMONII

S JESENICKOU VENKOVSKOU KRAJINOU

Hraběšice – novostavba s kombinací zděné a roubené části, stavbu vhodně doplňuje tradiční jednoduché plaňkové oplocení.

Bydlet v nedotčené či harmonicky utvářené krajině je snem snad každého člověka. Hledání krásného prostředí nás často zavede do chráněných krajinných oblastí. I tam se dá stavět či rekonstruovat, znamená to však přizpůsobit se jejich charakteru. Dohledem nad souladem plánované novostavby či rekonstrukce s krajinným rázem dané oblasti jsou pověřeny Správy chráněných krajinných oblastí, jakožto regionální pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny ČR. Chtěli bychom Vás tímto seznámit se základními rysy tradiční jesenické architektury a pravidly pro stavby v CHKO Jeseníky.

Území CHKO je členěno do čtyř zón, z nichž první dvě podléhají nejprísnějšímu režimu ochrany – původně jedinými stavbami zde byla osamocená kamenná nebo dřevěná přístřeší lovců a pastevců dobytka. V první zóně není v současnosti žádná nová výstavba přípustná. Novostavby, stejně jako nové využití území, jsou ze zákona zakázány. Stavební úpravy stávajících objektů musí vést ke zhodnocení vzhledu a k zachování nebo zlepšení krajinného rázu, který se vyznačuje vysokou přírodní hodnotou. Volnější regulační podmínky pak platí pro záměr v městském sídle nebo v krajině intenzivněji ovlivněné člověkem.

Má-li být novostavba umístěna do jesenické krajiny v místě s hodnotným krajinným rázem, měla by co nejlépe navázat na typické znaky domů stavěných v Jeseníkách zhruba před 100 až 200 lety a dochovaných v podobě jednotlivých

památkově chráněných objektů nebo památkových zón architektury lidového stavitelství.

Tradiční lidová architektura

Hornatá a poměrně nepřístupná oblast Jeseníků byla osídlována později než v úrodných nížinných oblastech. Osídlování se datuje do 13. a 14. století v rámci kolonizace německým obyvatelstvem a ve spojitosti s prospekci, dobýváním a zpracováním rud, zejména železa a zlata. Od této doby do odsunu po druhé světové válce převažovalo v Jeseníkách německé obyvatelstvo. Německá architektura byla po celá staletí ovlivňována architekturou slezskou, moravskou i českou. Vzájemné působení různých stavebních a výtvarných stylů dalo vzniknout jedinečnému souboru staveb, který je typický pouze pro zdejší jesenickou krajinu. Jednotlivé stavby vznikaly v závislosti na přírodních podmínkách, nepříznivém klimatu

Co je krajinný ráz?

Přestože zákon o ochraně přírody a krajiny nařizuje chránit krajinný ráz před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu a povoluje umísťování staveb pouze v souladu s ním, není pojem krajinný ráz v žádném právním předpise přesněji definován. Proto se může zdát neuchopitelným, abstraktním, nedá se pro něj vytvořit univerzální vzorec. Krajinným rázem je podle zákona o ochraně přírody a krajiny zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa. Tato díkce však není zcela přesná a dostačující, protože je v ní užito slovo „zejména“. Krajinný ráz je v každé krajině jiný a má jinou hodnotu, která je dána mírou kvality estetické a přírodní složky. Umísťování staveb a stavební činnost mohou být prováděny pouze tehdy, nedojde-li k narušení krajinného rázu. To znamená, že vzhled staveb neponižuje jeho estetickou, kulturně-historickou a přírodní hodnotu.

Loučná n. Desnou – zdařilá novostavba i zachovalý původní terén s vhodnou výsadbou ovocných stromů (žádné túje a jiné exoty), nejen stavba, ale i její okolí, tvořené vegetací a terénem utváří ráz krajiny.

a souvisejícím způsobu obživy. Vyznačují se kompaktností, jednoduchostí a jsou bez nadbytečných ozdob. Jejich tvary a vzhled prověřovalo po staletí a po generace drsné podnebí a život v horách. Většina dochovaných lidových domů není starší než dvě století.

Typické znaky jesenického domu

Tradiční jesenickou horskou chalupou se nazývá dobová a místní forma tzv. východosudetského domu. Původní jesenický dům byl přízemní s roubenou konstrukcí z hraněných trámů

Nové Losiny – novostavba s hospodářským stavením, chata byla rozebrána na jiném místě v obci a nově postavena na starém zboru, pěkné užití dřeva, opět bez dnes standardně požadovaných betonových zpevněných ploch.

na skládané kamenné podezdívce. Vysoká sedlová střecha byla kryta šindelem, štít byl bedněný nebo zděný a omítnutý, nezřídka i krytý břidlicí. Mladší typ jesenického domu má konstrukci stěn kamennou nebo cihlovou, šindel je nahrazen místní břidlicí, často kladenou přímo na starý šindel.

Svébytnou tradiční jesenickou architekturu reprezentuje tzv. jednotný jesenický dům s typickým, někdy až neuvěřitelně dlouhým obdélníkovým půdorysem, z něhož vyrůstá přízemní stavba s půdním prostorem a podlahou zpravidla těsně

Branná – unikátní zachovalý objekt typické jesenické podhorské architektury, chalupa udržovaná osvětlenými chalupáři, hojně užit tradiční stavební materiál místní kámen a dřevo, bez cizorodých stavebních materiálů.

Znaky tradičních domů ve venkovské krajině CHKO Jeseníky

Bělá pod Pradědem - zachovalá stavba původní horské chalupy, výrazný obdélníkový půdorys, sedlová střecha a sudetský strohý jednoduše svíslé dřevem obložený štít, stavba se bohužel v současnosti nachází příliš blízko frekventované komunikace.

Tvar střechy

- sedlová symetrická, sklon 38 – 48 stupňů, vyskytuje se i v kombinaci valbami nebo v některých lokalitách i valbová nebo mansardová
- přesahy střech do 40 cm
- bez kleštín ve štítech

Komín

- umístěn co nejbližší k hřebeni
- z červených pálených cihel nebo bíle omítnutý

Krytina

- břidlice, dřevěný šindel, zdařilá imitace
- břidlice v šedočerné nebo černé barvě

Prosvětlení střechy

- tradičně pouze pomocí jednoho nebo několika vikýřů, nověji i střešní okna
- pokud je jeden vikýř, umísťuje se nad vstupem

Půdorys

- tvar výrazného obdélníku s poměrem stran 2:1 a větším
- hřeben v podélné ose půdorysu
- v případě novostaveb do urbanistické struktury zapadnou i půdorysy ve tvaru L a U

Vstup do domu

- ze středu bočního průčelí, nikdy ze štítové strany

Plášť objektu

- roubená celodřevěná stavba nebo obložení pláště dřevěnými deskami min. šířky 15 cm
- hladké štukové bílé omítky (i v pastelových tónech)
- zdi z přírodního kamene
- kombinace dvou nebo všech možností

Výška

- přízemní dům nebo dům přízemní s obyvatelným podkrovím
- výška okapu do 3,5 m nad terémem
- výška hřebene do 10 m

Štít

- výrazný
- okna ve štítě menší, symetricky rozmístěná
- obklad svíslé loženými deskami nebo omítnutý, vždy zřetelně oddělený lomenicí
- počet oken ve štítu nebývá větší než v přízemí
- bez lodžii, arkýřů i bez balkónů

Oplocení

- obvyklá výška do 160 cm, z dřevěných latí, z posbíraného kamene nebo drátěné pletivo na sloupcích

Okna a dveře

- tradičně dřevěná
- obvykle dvoukřídlá, členěná venkovními příčkami na 4 – 6 tabulek

Františkov - novostavba rekreační chaty, opět hojně užití kamene a dřeva jako hlavního tradičního stavebního materiálu v Jeseníkách. Nejen stavba samotná, ale i její vhodné zasazení do terénu vytváří celkový příznivý dojem z místa.

Bedřichov – zajímavé řešení novostavby rekreačního objektu, který svým vzhledem připomíná tradiční hospodářské stavení.

nad terémem. Dlouhý půdorys vychází z tehdejšího praktického požadavku, aby vše – obytná část, maštál, chlévy, stodola – bylo schováno a dalo se obhospodařovat „pod jednou střechou“, bez nutnosti zřizování dalších vedlejších staveb. Tradiční střecha je sedlová, rovnoramenná, se sklonem od 38 do 48 stupňů.

Vrcholy štítů často uzavírá čelní polovalba. Ve štítové zdi jsou zpravidla tři symetricky rozložená okna, dvě menší okýnka jsou stejně symetricky osazena ve štítu. Okna jsou dvoukřídlá, dělená venkovními výraznými příčkami na čtyři až šest tabulek. Pro jesenícký dům je typický výrazný štít ukončený podlomenicí, v případě omítaných štítů římsou nebo profací v omítce a s větracím oknem ve vrcholu. Vstup do domu, běžně chráněný dřevěným zádveřím, je umístěn zhruba doprostřed okapové stěny na úroveň příčné chodby, která oddělovala obytnou část od hospodářské.

Komín je usazen poblíž hřebene uprostřed objektu. Omítky jsou hladké, vápenné a nejčastěji bílé. Není výjimkou, že zápraží bývá přestřešené přesahem střechy tak, aby se i za deště dalo chodit mezi stodolou, maštálí a obytnou částí.

Moderní architektura v CHKO Jeseníky

V CHKO Jeseníky lze připustit nové architektonicky kvalitní a hodnotné stavby, které nejsou replikami tradiční venkovské zástavby. Snahou je však vycházet z takových existujících znaků, které se uplatňují od historie až do dneška, a je účelné se jimi inspirovat i v současnosti. Pozitivní přístup k umístování novostaveb s moderní architekturou na území CHKO Jeseníky ale zároveň znamená akceptovat pouze takové novostavby, které svým vzhledem respektují tradiční architekturu, přestože jsou od ní zřetelně rozeznatelné. Je důležité, aby přinášely odkaz historického lidového stavitelství, mohou být přitom soudobé svým provedením a moderní svým výrazem. Ve složitějších případech posuzuje návrh nezávislá regionální nebo agenturní architektonická komise.

Typy domů, které ve venkovské krajině CHKO Jeseníky nemají tradici

- ⊗ americký bungalow
- ⊗ kanadský srub
- ⊗ alpský dům
- ⊗ dům podle typového projektu
- ⊗ dům ve stylu „podnikatelského baroka“
- ⊗ dům s plochou nebo pultovou střechou
- ⊗ řadové domy
- ⊗ domy tvořící „satelitní zástavbu“

Bělá pod Pradědem – vše pod jednou střechou, žádné další kůlničky, přístřešky, boudičky a domečky, hospodářská přístavba za domem vše zahrnuje.

text a foto
Jakub Černoch
AOPK ČR, Správa CHKO Jeseníky